

РОЗВИТОК РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена одній з найактуальніших проблем сучасної педагогіки, а саме розвитку рефлексії майбутнього вчителя початкових класів у контексті соціалізації. В статті розглядається здатність особистості майбутнього фахівця до самопізнання та самооцінки, як невід'ємних складових його самовизначення та самореалізації. А також визначається місце рефлексії у підготовці майбутнього вчителя початкових класів, враховуючи його взаємодію з соціальним середовищем.

The article is devoted to one of the most actual problems of modern pedagogy, namely to development the reflection of future initial classes teacher in the context of socialization. In the article is examined the capacity of future specialist's personality for self-knowledge and self-appraisal, as inalienable constituents of his self-determination and self-realization. And also the location of reflection is determined in preparation of future initial classes teacher, taking into account his co-operating with a social environment.

Постановка проблеми

У процесі дорослішання людина завжди прагне зайняти певне місце у суспільстві, самореалізуватися. Адже повноцінний розвиток особистості поза її взаємодією із соціумом просто неможливий.

Враховуючи сучасні освітні вимоги до професійно-педагогічної підготовки фахівців, зростає актуальність вивчення рефлексії майбутніх вчителів початкових класів та простеження її розвитку в умовах соціальних зв'язків та відносин. Оскільки рефлексія є важливим чинником самосвідомості та самопізнання особистості вчителя початкової ланки освіти, а в подальшому і його самовизначення та самореалізації.

Аналіз останніх досліджень

Сутнісні характеристики соціалізації, основні її моделі досліджували Г.М. Авер'янова, Т.Ф. Алексеєнко, І.Д. Бех, Б.С. Братусь, В.В. Москаленко, В.М. Оржеховська, В.М. Піча, Ю.В. Смородська, С.Ю. Дьоміна та ін.

Сучасні теоретико-прикладні ідеї соціалізації молоді, особливості її проявлення та основні чинники оптимізації розкрито в працях П.А. Куліша (соціальне виховання підлітків у мікросоціумі), В.М. Іванова (особливості соціалізації старшокласників), О.А. Кузьменка (соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи), І. Шоробури (соціалізація старшокласників у процесі вивчення гуманітарних предметів) та інших дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

На даний момент існує чимало досліджень з питань педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів, їх рефлексивної самосвідомості, самореалізації. Але не достатньо ще вивчено та розкрито місце соціалізації у цій підготовці, значимість взаємин майбутнього вчителя із соціумом у процесі його професійного становлення.

Формулювання цілей статті

Метою статті є висвітлення розвитку рефлексії майбутнього вчителя початкових класів у контексті соціалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Здатність до самопізнання та самореалізації є виключне надбання людини, яка усвідомлює сама себе як суб'єкта свідомості, спілкування і дії, стаючи у безпосередні відносини сама до себе.

Суспільна обумовленість формування самореалізації складається не тільки у безпосередньому спілкуванні між людьми, в їх оціночних відносинах, а й у формуванні потреб суспільства, пред'явлених до окремої особи.

Самосвідомість розкриває перед людиною цілий спектр можливостей самореалізації і саморозвитку особистості, які неможливі без участі інших людей, без спілкування з ними. У процесі суспільного розвитку людина об'єктивує себе, втілює у суспільній реальності. Вона виходить за межі власного людського буття. Крім цього, людина в русі суспільного життя суб'єктивує себе, відтворюючи себе як суб'єкт з усіма його атрибутами – власними, потребами, емоціями, темпераментом, свідомістю, характером тощо [3: 56-57]. Визнання особистості суб'єктом соціальної діяльності надає особливого значення ідеї розвитку особистості: таким суб'єктом дитина стає розвиваючись, тобто її розвиток немислимий поза її соціальним розвитком, а отже, і поза засвоєнням нею соціальних зв'язків і відносин, поза участю в них [2: 15]. На сучасному етапі розвитку суспільства постало завдання формування культури самореалізації особистості, що дає змогу вільного самовизначення і самоформування індивідуумів. Як формує себе індивід, яку мету в житті він вибирає головною – залежить від рівня культури його самооцінки, вміння працювати над собою. Загальний рівень самосвідомості, визначена єдність в розумінні цінностей створюють умови для взаєморозуміння індивідуумів, що виступають у ролі вчителів та учнів.

Мета життя особистості характеризує її соціальне обличчя. Чим більшу соціальну значущість має мета життя людини, тим вища цінність її діяльності. Життя людини полягає не тільки і не стільки в його підтримці (задоволенні потреб), скільки у вирішенні загальнолюдських потреб буття на шляхах культурного розвитку та самоудосконалення.

Високо розвинута особистість, як мета суспільства, неможлива без самоудосконалення – прагнення пізнати себе, усвідомлювати свою роль і місце у суспільстві [3: 58].

Самооцінка відіграє важливу роль в управлінні об'єкта своєю поведінкою, визначення ним свого рівня домагань, забезпечує впевненість у собі, та успішність своїх дій. Процес її становлення не є кінцевим, оскільки особистість постійно розвивається. Цілісна самооцінка формується на основі самооцінок окремих сторін її психічного світу. Це результат самопізнання та самовідношення індивіда [1: 56].

Самопізнання як здатність виявляти в себе конкретні якості, які враховують під час вибору професії, – один з резервів професійного самовизначення особистості. В основі самопізнання – здатність людини формувати певне уявлення про саму себе, свої дії та вчинки [5: 15].

Основна функція самооцінки в психічному житті особистості полягає в тому, що вона виступає необхідною внутрішньою умовою регуляції поведінки та діяльності. Вона не завжди буває адекватною, тобто такою, що відповідає дійсності. Оскільки багато з того, що люди думають про себе – ілюзії, які часто не співпадають з тим, що людина реально собою являє [1: 56].

Уявлення про себе (суб'єктивний образ свого “Я”) формується і під впливом оцінювання з боку інших людей під час співвіднесення мотивів, мети, результатів своїх учинків і дій із соціальними нормами поведінки, прийнятими в суспільстві. Бачення мети і шляхів її реалізації – це водночас і бачення своїх майбутніх дій та здібностей. Так, виявлення в себе певних якостей може мотивувати особистість до зміни свого ставлення до діяльності, розуміння правильності або помилковості поведінки, відчуття справедливості свого рішення або обґрунтованого вибору професії. Людина, відображаючи дійсність, сама є частиною дійсності, а відображення себе переживає у формі відчування себе [5: 15]. Для цього необхідна постійна рефлексія її стану загалом.

Рефлексія – (від лат. відображення), осмислення закономірностей, передумов і механізмів власної діяльності, самоаналіз. Зміст рефлексії полягає у переході від незнання до знання. Її розглядають як важливий компонент інтелектуальної культури, механізм

саморегуляції поведінки та розвитку. Рефлексію розглядають у трьох аспектах: інтелектуальному, особистісному, комунікативному.

У соціальній психології та соціальній педагогіці рефлексію розглядають як важливий процес міжособистісного пізнання та взаємодії.

Рене Декарт вважав, що рефлексія – це здатність індивідуума зосередитися на своїх думках, тобто це реальна можливість самозвітування, самоаналізу, а також міркування того, як інші люди сприймають себе.

Професійна рефлексія вчителя складається з двох взаємозалежних підсистем. Перша – це сукупність уявлень фахівців про особливості ефективної діяльності. До професійно значущих якостей належать:

- здібності;
- висока емпатія – співпереживання, розуміння почуттів, які переживає інша людина, відповідний вияв своїх почуттів;
- інтелектуальність – здатність до аналітичної діяльності, багатий активний словник, здатність до усних виступів, дивергентність мислення, широкий спектр (пізнавальних) стилів, творчість, гнучкість у поведінці тощо.

Друга підсистема професійної рефлексії – сукупність уявлень про себе як суб'єкта професійної діяльності, наявність професійно значущих особистісних якостей, їх сформованості, а також визначення способів їх розвитку й корекції.

Отже, професійну рефлексію педагога можна розглядати як здатність, що забезпечує формування навичок систематичного аналізу з подальшою творчою активізацією своєї професійної діяльності [4: 21]. Прагнення людини активно творити свою долю, самореалізуватися зумовлено зростанням її потреб, піднесенням їх на якісно вищий рівень порівняно з рівнем потреб попередніх поколінь, соціокультурним розвитком. Повноцінна життєдіяльність людини передбачає орієнтацію в соціальному вирі подій та явищ – соціальних, економічних, інформаційних, опанування досвіду старших генерацій, самостійне знаходження свого професійного й життєвого шляху, тобто не пасивне адаптування людини до навколишнього світу, складних взаємозв'язків і взаємовідносин у ньому, а активне й творче її самоствердження [2: 11].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, здатність до рефлексії та усвідомлення наявності або відсутності необхідних професійних якостей допомагає майбутньому вчителю початкових класів сформулювати та виробити правильну лінію поведінки та дії, спрямовані на опанування професійно-педагогічною діяльністю. А оскільки особистість є і суб'єктом і наслідком відносин, вона формується через її активні суспільні дії.

Отже, соціалізація є не одностороннім актом, а двостороннім процесом, який охоплює, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду завдяки входженню в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого – процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків завдяки його активній діяльності.

ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вітюк О.Ю. Міжособистісна атракція як основа рівня самооцінки особистості / О.Ю. Вітюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №8. – С. 55-60.
2. Кравченко Т.В. Сутнісні характеристики соціалізації / Т.В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2007. – №3. – С. 11-19.
3. Левченко Л. Самореалізація як умова підвищення підвищення рівня самосвідомості особистості // Рідна школа. – 1999. – №11. – С. 56-58.
4. Максименко В. Рефлексія – шлях до продуктивного самовизначення // Психолог. – 2005. – №1. – С. 19-22.
5. Носков В. Від самопізнання – до своєї професії // Психолог. – 2005. – №1. – С. 15-18.